

A színpad varázslója és a mozi

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT MAX REINHARDT

Nagyvonalú pályafutása századunkkal együtt bontakozott ki. Majd egy fél évszázadig az európai színházművészet egyik legszínesebb, legsokoldalúbb egyénisége volt. Neve fogalommá vált. „Van aki nem vallja be, hogy tanult Reinhardtól, van aki bevallja, de kétségtelen, hogy mindenki, aki tanulni tud, tanult tőle és hatása alól egyetlen jobb színpad sem tudta kivonni magát” — írta róla Bárdos Artur a negyvenes évek elején. Berlini és bécsi színházi előadásainak, a salzburgi ünnepi játékok bemutatóinak még a híre is, a század első évtizedeiben lábba hozta a színházat szerető szakembereket és a közönséget egyaránt. Később elfáradt, egyre inkább biztosra ment. A nagy felfedező jobbára már csak befutott sztárokkal dolgozott. Megérte azt a korszakot is, mikor a téboly elűzte a német színpadokról. Amerikába emigrált, ott halt meg, 1943-ban.

Major Henrik karikatúrája 1913-ból

A boldogok szigete (1913)

Mickey Rooney a Szentivánéji álom 1935-ös filmváltozatában

Rendezett kabarét, intim hatású, irodalmi értékű kamarajátékokat, operettet, oratóriumot templom előtt, görög tragédiát a cirkusz porondján... A filmművészet, meg Reinhardt színpadi működésével szinte egyidőben bontakozott ki, éppen őt, a sokoldalú kísérletezőt ne ragadta volna meg? Valóban megpróbálkozott a filmmel, de igazi alkotójává soha nem vált. Két némafilm kísérlete közül az 1913-ban készült, *A boldogok szigete* (Der Insel der Seligen) érdemel figyelmet, már magyarországi visszhangja miatt is. Némileg a *Szentivánéji álom* varázserdejére emlékeztet ez a sziget, ahol a földi halandók, ifjú szerelmesek és pocakos nyárspolgárok életébe istenek, tündérek, faunok és nimfák avatkoznak bele. Egyengetik a szerelmesek útját, csúffá teszik a nyárspolgárokat.

Először a fürge *Az Est* adott hírt a film bemutatójáról: „Berlínből írják lapunknak: Hónapok óta tartó beharangozás után végre megjelent

az első Reinhardt film. Szerzője Arthur Kahane, Reinhardt tizenhét főnyi dramaturg gárdájának kapitánya. Pénteken este volt a sajtóbejelentés a Pagu (Projection Aktien-Gesellschaft Union) nyolcadik mozipalotájának felavatása alkalmából. Reinhardt is ott volt... Nagy tetszéssel találkozott az igen ügyes beállítás és rendezői ötlet. A színészek munkájáról csak elismeréssel szólhatunk. Bámulatos testi produkciókat végeznek, különösen Mátray Ernő, a fiatal magyar művész...”

Még keletkezése évében, 1913-ban Budápesten is bemutatták a filmet. Díszes meghívók, műsorfüzetek tanúskodnak a különleges eseményről. Egyikük külön hangsúllyal még azt is kiemeli, hogy „egyes jelenetek Böcklin festményei után Paul v. Schlippenbach festőművész közreműködésével rendezettek.” A nagy mester vonzódását a filmhez így indokolja az ismertető: „Reinhardt az első, aki a jelenkor képzőművészetét a modern színpad szolgálatába

szegődtette. Továbbá ő volt megérzője annak, hogy a Deutsches és Neues Theaterben színrekerülő klasszikus irodalmi műveket a régi helyett, egy, a mai kor szellemének megfelelőbb stílusban kell játszani. Ő volt az első, aki a berlini Kamerspielében kicsiny keretet igénylő színdaraboknál az előadás hihetetlen intimitását érte el, viszont az arénaszerű cirkuszokban rendezett előadásai által a művészetnek széles néprétegekkel teremtett kapcsolatot. Így tehát a filmművészet mellett sem mehetett el érzéketlenül Reinhardt, a mozi művésze mellett, melynek határtalan elterjedése bizonyítja, hogy a mai kor lelki szükséglete gyanánt milyen mélyen vert gyökeret minden országban. A kor szelleme nem téved eszközeiben. A mozi felkapottsága és bámulatos népszerűsége nem magyarázható meg másképpen, minthogy a filmművészet lényege a mai korszellem

lényegével azonos. És a filmművészet ritmusa tényleg megfelel a mai kor ritmusának...

Különleges, zárkörű sajtóbemutató előzte meg a „Professor Max Reinhardt-ciklus első mesteri képének, A boldogok szigete című 6 felvonásos filmlétkölteménynek” a bemutatóját. Reinhardt filmjeiből azonban mégsem kerekedhetett ciklus, mivel a nagy mester továbbra is a színház számára tartogatta energiáját. 1917-ben forgat ugyan még egy filmet, (Egy tékozló naplója), de azután csak az amerikai emigráció idején fordul újra a műfaj felé. 1935-ben egykori vezető színészből világhírű rendezővé vált W. Dieterlével együtt rendezi Shakespeare Szentivánéji álomjának filmváltozatát.

A Szentivánéji álom a maga idejében úttörő vállalkozás volt. Olcsó diadal lenne az 1935-ös hollywoodi film amerikai revü hatásait, a shakespeare-i szöveg gazdagsága

Szentivánéji álom

A boldogok szigete

mögött elmaradó, szegényesnek tűnő látványt felhánytorgatni. Sokkal jelentősebbek a film értékei: a görögös motívumok helyett, a műszellemének megfelelően a Shakespeare-kori Angliába helyezett környezet, a játék átgondolt felépítése, és talán elsősorban Reinhardt mindenkori erőssége, a szereposztás. James Cagney, akit gengszterfilmek sablonjai közé szorítottak, itt igazi komédiás Zuboly szerepében. Joe E Brown kitűnő mint Dudás fuvófoldozó. Általában emlékeztetése a mesteremberek jelenetei. A legnagyobb felfedezés mégis Puck szerepének új felfogása volt. Reinhardt szakított az addig megrögzötten uralkodó, negédes, csínytevő női nadrágszerepradícióval. Hosszú keresés után egy varieté színpadán megtalált egy kamasz fiút, vándor artisták gyerekét. Bátran ráosztotta a szerepet. Érdes hangú, fanyar humorú, ellenállhatatlanul mulatságos népi hős lett

így Puckból. Alakítójának nevét pedig rövidesen az egész világon megismerték: Mickey Rooney volt.

Am Reinhardtnak e néhány filmmel kapcsolatos szereplése mellett egész munkássága hatott a filmművészet történetére, így többek között jelentős színész felfedező és pedagógusi tevékenysége. És ne feledjük el, hány később jelentős filmrendező kezdte nála a pályát, mint színész vagy rendező asszisztens: F. W. Murnau, Joe May, Paul Wegener, William Dieterle, Ernst Lubitsch, Otto Preminger, Gustav Gründgens, — valóban csak rapszódikusan felmerülő nevek, a névsort sokszorosára lehetne bővíteni. Már csak ezért is megérdemli Max Reinhardt, hogy születésének századik évfordulója alkalmából a filmművészet hívei is tisztelegjenek emléke előtt.

KARCSAI KULCSÁR ISTVÁN